

JOE STUDWELL

HOW ASIA WORKS

SUCCESS AND FAILURE
IN THE WORLD'S MOST
DYNAMIC REGION

PROFILE BOOKS · LONDON · 2013

Джо Стадвелл

ЧОМУ АЗІЇ ВДАЛОСЯ

УСПІХИ І НЕВДАЧІ
НАЙДИНАМІЧНІШОГО
РЕГІОНУ СВІТУ

Переклала з англійської
Олександра Цехановська

«НАШ ФОРМАТ» · Київ · 2017

Від автора

Два основні використані мною джерела — база даних Всесвітнього економічного огляду від МВФ, яка бере початок із 1980 року, та база даних Індикаторів світового розвитку від Світового банку, що починається з 1960-го. Якщо для даних не вказане інше джерело, це означає, що вони були взяті з одного із цих джерел. Рішення не завжди вказувати в джерелах МВФ та Світовий банк визначене прагненням зменшити кількість прикінцевих посилань.

Світовий Банк вніс зміни у свою термінологію і тепер позначає Валовий національний продукт (ВНП) як Валовий національний дохід (ВНД). Тоді як деякі читачі, може, більше звикли до старішого терміну, ВНП, у цій книзі використовується ВНД. Згідно із Світовим банком між ними немає методологічної різниці. Методологічною різницею, на яку читачам варто звернути увагу, є те, що ВНД стосується доходу країни як із внутрішніх, так і з міжнародних джерел, у той час як ВНП відображає дохід виключно внутрішньої економіки.

Незважаючи на мої зусилля обмежити кількість прикінцевих посилань, їх все-таки знадобиться достатньо багато для того, щоб роз'яснити певну позицію або ж продемонструвати, що для моїх слів є істотне підґрунтя. Від читачів не очікується цього і не передбачається, що вони звертатимуться до усіх прикінцевих посилань. Найкращий спосіб опрацьовувати цю книгу для багатьох людей полягатиме у тому, щоб звертатися до прикінцевих роз'яснень тільки у тих випадках, коли певний аргумент видається їм особливо важливим або контроверсійним. Для зацікавлених я сподіваюся

видати більше наукових досліджень, які підтримують сказане мною в окремих додатках. Всі здобутки на цьому шляху буде відображені на сайті: www.howasiaworks.com.

У випадках, коли не вказано інше, курс обміну відповідає курсові року або періоду, про який ідеться.

Нарешті, майже кожна країна в Азії виробила систему романізації азійських мов, які конкурують між собою. Пишучи імена людей та назви місць, я намагався звертатися до романізованих форм, які найбільш знайомі англомовним читачам*. Пак Чон Хі [Park Chung Hee] висловлював бажання записувати його ім'я саме у таким спосіб. Ха-Юн Чанг [Ha-Joon Chang] пише своє ім'я відповідним чином. Бйон-кук Кім [Byung-kook Kim] записується саме так. А перший президент Південної Кореї наполягав на написанні Синман Лі [Syngman Rhee] (якби я називав його більш стандартним Лі Син Ман [Lee Seung Man], ніхто б його не впізнав).

* У перекладі ми також використовували усталене, найбільш знайоме українськомовному читачеві написання власних імен. — Прим. редакції.

Вступ

Ця книга з'ясовує, чи можливо швидко досягти економічної трансформації. У ній автор наполягає: існує три критично важливі види втручання, які може застосовувати уряд із метою прискорення економічного розвитку. Там, де ці види втручання було застосовано найефективніше, — у Японії, Південній Кореї, на Тайвані та нині в Китаї, — вони привели до настільки швидкого переходу від бідності до багатства, подібного до якого досі не бачив світ. З іншого боку, решта країн Східної Азії, маючи такі самі амбіції та рівні або й кращі вихідні дані, але при цьому дотримуючись іншої політики, на певний період забезпечили собі прискорене зростання, але цей поступ виявився нетривалим.

Перша — і найменш популярна — форма втручання полягає у максимізації виробництва у сфері сільського господарства, де в бідних країнах зайнятий значний відсоток населення. Успішні країни Східної Азії продемонстрували, що найліпший спосіб досягти цього полягає в реструктуризації агрокультури на засадах трудомісткого сімейного господарства, тобто більш масштабного варіанту городництва.

У такий спосіб використовується вся доступна в бідній економіці робоча сила, а прибутковість і випуск продукції зростають до найвищих із можливих рівнів, хоча й спираються на дуже незначні здобутки кожної зайнятої людини. Загальний результат є початковим надлишком продукції, що передує попиту на товари та послуги.

Друга форма втручання — у багатьох значеннях, другий етап — спрямування інвестицій та підприємців у виробництво. Це

пояснюється тим, що індустрія поточно-масового виробництва найефективніше використовує обмежені навички робочої сили в економіці, що розвивається.

За таких умов працівник лише починає відходити від сільського господарства. Відносно некваліфіковані робітники, працюючи з машинами, створюють на фабриках додаткову вартість, яка може швидко розійтися на світовому ринку.

На додачу, в Східній Азії кожен успішний уряд був першим у пошуку нових шляхів прискореної технологічної модернізації виробництва через субсидії, що надаються відносно до показників експорту. Подібна комбінація субсидій і того, що я називаю «експортною дисципліною», підняла індустріалізацію на не бачений досі рівень.

Нарешті, втручання у фінансовий сектор із метою фокусування капіталу на інтенсивному, дрібному сільському господарстві та розвиток виробництва забезпечують третій шлях до швидкої економічної модернізації.

Роль держави полягає в тому, щоб завжди мати кошти, спрямовані на стратегію розвитку, яка передбачає найшвидше з можливих технологічне навчання, а відтак — і на перспективу високоого доходу в майбутньому замість короткочасної відачі та індивідуального споживання. Це нерідко створює прірву між державою та багатьма бізнесменами й споживачами, які мають менш важливі стратегічні завдання.

Політичний рецепт швидкого економічного розвитку впродовж певного часу залишився у Східній Азії незрозумілим через те, що поряд швидко зростали країни, економіка, яких не наслідувала моделі Японії, Кореї, Тайваню та Китаю. У 80-х та на початку 90-х Світовий банк учепився за показники офшорних фінансових центрів Гонконгу та Сингапуру й економіки Індонезії, Малайзії, Таїланду, котрі продемонстрували раптове зростання, щоб наполягати на тому, що економічний ріст стимулювався політикою *laissez-faire** з мінімальною роллю уряду. Попри те, що офшорні центри з їх кри-

* «Принцип невтручання» — економічна доктрина, згідно з якою державне втручання в економіку повинне бути мінімальним, зосередженим на захисті людей та

хітним, щільно розселеним населенням та відсутністю сільсько-господарських секторів, продуктивність яких була б визначальною для економіки в цілому, не дуже підходять для порівняння з іншими країнами, Світовий банк використав Гонконг і Сингапур як два з трьох своїх кейсів «на підтвердження» в дуже контроверсійному звіті за 1987 рік¹. Після масштабної академічної критики звіту, Світовий банк видав навздогін інший, 1993-го, — «Диво Східної Азії», що визнав існування в деяких державах промислової політики та промислового протекціонізму в зародковому стані. Але він занизив роль такої політики, уникнув обговорення сільського господарства взагалі та додав Гонконг і Сингапур до Малайзії, Індонезії і Таїланду й таким чином залишив Японію, Корею і Тайвань у статистичній меншості серед своїх «азійських країн із високими показниками» (Китай було виключено зі звіту²).

Це була ідеологічно заряджена ера так званого Вашингтонського консенсусу, впродовж якої Світовий банк, Міжнародний валютний фонд і Державна скарбниця США були одностайними в переконанні, що політика вільного ринку, яка ввійшла в моду в США та Великій Британії, підходила для будь-якої економіки незалежно від рівня її розвитку³. Напруга дискусії була такою, що академічна точність нерідко приносилась їй у жертву, як це сталося зі звітами Світового банку. І справді, навіть фахівці з Японії, Кореї і Тайваню, які виступали проти Вашингтонського консенсусу в питаннях економічного розвитку, виголошували сумнівні твердження, аби підкріпити свою позицію. Це лише посилювало плутанину. Чалмерс Джонсон написав у вступі до свого основоположного дослідження японського розвитку, опублікованого 1982 року: «[Модель японського розвитку] сьогодні відтворюється у ново-індустріалізованих державах Східної Азії — Тайвані та Кореї — і в Сингапурі й південних та південно-східних азійських державах». Еліс Амсден, яка виконала визначальний аналіз корейського розвитку, у вступі до опублікованої трохи згодом книги зверталася до «моделі, використаної Японією, Кореєю, Тайванем і Таїландом». Навіть У. У. Ростов,

¹Хньою власності, національній безпеці та наданні обмеженого числа суспільних благ, таких як дороги. — Прим. ред.

автор однієї з найбільш ранніх та історично найінформативніших повоєнних книг про економічний розвиток — «Етапи економічного поступу» — у передмові до нового видання 1991 року стверджував, що Малайзія і Таїланд ішли за Кореєю і Тайванем до технологічної зрілості⁴. У суперечці про Східну Азію всі почали виходити за межі своєї компетенції, намагаючись узяти гору в дебатах.

Незгода з приводу природи економічного розвитку стала можливою через продовження швидкого зростання в регіоні. Проте на початку 80-х Бразилія — приклад надзвичайно швидкого росту 60–70-х років для Латинської Америки — продемонструвала, як небезпечно судити про економічний розвиток виключно за показниками росту. Бразилія мала єдину потужну економіку поза межами Східної Азії, яка спромоглася зростати на понад 7 % за рік упродовж більш ніж чверті століття⁵. Попри це, з початком боргової кризи 1982 року в Латинській Америці, Бразилія обвалилася під тиском знецінення валюти, інфляції та кількох років без жодного росту. Виявилося, що надто велика частина попереднього бразильського зростання була викликана боргом та не перейшла у справжню продуктивну й конкурентоспроможну економіку.

Від 1997 року для економіки семи країн, приріст котрих складав щонайменше 7 % на рік за четверть століття — Японії, Кореї, Тайваню, Китаю, Малайзії, Індонезії і Таїланду, — у Східній Азії настав період відплати, позаяк розгорнулася азійська фінансова криза. На той момент Японія вже сформувала зрілу економіку, яка зустрілася з новим набором структурних проблем построзвитку, продемонструвавши куди меншу здатність реагувати на початковий виклик накопичення багатства. Корея, Тайвань і Китай, однак, і далі перебували у фазі гонитви за розвитком. Ці держави або не зазнали впливу азійської кризи, або швидко оговталися та повернулися до жвавого зростання й технологічного поступу. Однак Малайзія, Індонезія і Таїланд виявилися цілковито збитими з курсу. Вони страждали від знецінення валюти, інфляції та надто низького зростання економіки. Важливою ознакою є те, що сьогодні Індонезія і Таїланд мають ВНП лише 3000 та 5000 доларів на душу населення відповідно та вирізняються високим рівнем бідності, тоді як Корея і Тайвань демонструють приблизний дохід у 20 тис. доларів на

людину. А на кінець Другої світової війни всі ці країни були однаково бідними⁶.

Азійська криза продемонструвала, що послідовні втручання у межах державної політики насправді виробили відміність між довготривалим успіхом та поразкою в економічному розвитку Східної Азії. У Японії, Кореї, на Тайвані та в Китаї уряди радикально реструктурували сільське господарство після Другої світової війни, сфокусувалися на спробах модернізації виробництва та підпорядкували свої фінансові системи двом завданням. Відповідно, вони змінили структуру своєї економіки в спосіб, який унеможливив повернення до попередніх етапів розвитку. В державах Південно-Східної Азії — попри доволі тривалі періоди вражаючого зростання — уряди не вдалися до фундаментальної реорганізації сільського господарства, не створили глобально конкурентоспроможних виробничих підприємств і при цьому дослухалися до кепських порад із боку вже багатих країн щодо відкриття фінансового сектора на ранньому етапі. Японський економіст Йошихара Куніо у 80-х роках попереджав, що держави Південно-Східної Азії ризикували стати «безтехнологічними» націями, що розвиваються. На жаль, саме так і сталося, і вони відкотились назад, коли їхні інвестиційні фонди вичерпалися. Якщо коротко, вибір кожної окремої політичної стратегії спричинив — і, ймовірно, надалі поглиблюватиме — розрив у розвитку азійського регіону⁷.

Реальність двох Східних Азій

Стратегії — сільськогосподарські, виробничі та фінансові, — які визначають успіх чи поразку, були закладені за десятиліття до початку дискусії 80–90-х про «азійське диво». Ці стратегії і розглядаються в цій книзі. Вона починається з аналізу радикального перерозподілу сільськогосподарських угідь у Японії, Кореї, Китаї та на Тайвані в 40-х та на початку 50-х років. Земля була найбільшою політичною проблемою Східної Азії після Другої світової війни, тому обіцянки земельної реформи стали базою для становлення комуністичних режимів у Китаї, Північній Кореї та В'єтнамі. При це, в названих соціалістичних країнах домашнє фермерство